

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 61.051.036
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»,
доктору економічних наук, професору
Пітюличу Михайлу Михайловичу

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
ФІАЛКОВСЬКОГО АНДРІЯ РОАЛЬДОВИЧА
на тему: “РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК
ФАКТОРУ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОНКУРЕНТНИХ
ПЕРЕВАГ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ”,
яку подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 “Економіка”
(галузь знань 05 “Соціальні та поведінкові науки”)**

1. Ступінь актуальності обраної теми дослідження

Тенденції дослідження економічних, інноваційних і стратегічних аспектів розвитку підприємництва набувають все більш чіткого науково-методичного обрамлення у закордонних і вітчизняних працях протягом останніх двох десятиліть. Підвищення рівня інформаційного й інтелектуального розвитку з кожним роком посилює важливість впровадження інноваційних фреймів у розвиток підприємства, що обумовлює створення нових продуктів та послуг, яких не можна було уявити ще кілька років тому (цифрові мережі, програмні продукти, нові медичні засоби тощо). Втілення новаторських ідей у діяльність суб'єктів господарювання різного рівня управління значно розширює можливості для розвитку інноваційного підприємства, створюючи нові драйвери для підвищення інноваційного потенціалу розвитку регіональної економіки та формування її конкурентних стратегічних переваг.

Безперечно, прискорений розвиток інновацій сприяє глибокій інтеграції багатьох галузей життєдіяльності, перетворюючи дані та знання на

необхідний стратегічний елемент економічного розвитку, що підкреслює значущість й актуальність обраного Фіалковським А.Р. напряму дисертаційного дослідження в контексті теоретико-концептуального наповнення інноваційного підприємництва як визначального фактору формування стратегічних конкурентних переваг регіону.

2. Оцінка достовірності та обґрунтованості основних положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукового контенту кваліфікаційної праці Фіалковського А.Р. підтверджується ґрунтовним аналізом теоретичних аспектів щодо активізації інноваційного підприємництва як чинника формування стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки, а також використанням пулу загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Сформульовані у роботі наукові положення, висновки і рекомендації характеризуються послідовністю й аргументованістю, що забезпечено використанням 210 закордонних та вітчизняних джерел, а також значного масиву даних теоретико-методологічного й статистичного змісту.

Крім того, положення дисертаційної роботи мають чіткий зв'язок з планом наукових досліджень кафедри економіки та підприємництва економічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», відповідно до якого в рамках науково-дослідної роботи «Інноваційно-інвестиційні засади стійкого розвитку базових галузей національного господарства в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0119U101945) автором розширено теоретичне наповнення інновації як радикальної конкурентної переваги регіональної економіки, розкрито компонентну будову інноваційного підприємництва, запропоновано погляд на інноваційне підприємництво за допомогою функціонального та факторного підходів тощо.

Структура та змістовне наповнення дисертації відповідає її темі, засвідчує вирішення поставлених завдань, досягнення мети дослідження;

положення кваліфікаційної праці містять композиційно-графічні елементи, які розширюють уявлення про отримані автором наукові результати, підвищуючи загальну цінність дослідження.

Основні положення дисертаційної роботи викладено в трьох розділах, фабула яких розкриває теоретико-концептуальні положення щодо активізації інноваційного підприємництва як фактору побудови регіональної конкурентоспроможності.

У першому розділі *“Теоретичні засади підприємництва як фактору конкурентоспроможності регіональної економіки”* автором проаналізовано теоретичний контент інновації як стратегічної конкурентної переваги регіональної економіки (стор. 28-47), подано сучасні концептуальні підходи до визначення сутності інноваційного підприємництва (стор. 48-67) та обумовлено його факторні ознаки крізь призму регіональної стратегічної конкурентоспроможності (стор. 67-83).

Другий розділ дисертації *“Оцінка сучасного стану та стратегічні можливості інноваційного підприємництва в Закарпатській області”* присвячено проведенню діагностики інноваційного підприємництва в Закарпатській області (стор. 84-98), оцінці ефективності інноваційного підприємництва в Україні та Закарпатті (стор. 98-111), а також здійсненню кореляційно-регресійного аналізу впливу інноваційних і наукових факторів на економіку України та Закарпатської області (стор. 111-124).

У третьому розділі *“Важелі розвитку інноваційного підприємництва як тригеру територіальної стратегічної конкурентоспроможності”* Фіалковський А.Р. демонструє результати дослідження, що полягають у формуванні механізму активізації інноваційного підприємництва в регіоні (стор. 127-144), описі алгоритму формування системи підтримки інноваційного підприємництва в Закарпатській області (стор. 144-163) та моделюванні системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва Закарпаття (стор. 163-182).

Основні результати трьох розділів дисертаційної роботи представлено

у висновках (стор. 83; 125-126; 182-183; 184-189).

Проведений аналіз положень та висновків дисертації дозволяє стверджувати, що вони є достовірними й обґрунтованими, представлена робота є завершеною кваліфікаційною працею, виконаною автором самостійно.

3. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Результати представленого дисертаційного дослідження вирішують наукову проблему щодо розробки й обґрунтування теоретико-концептуальних положень та рекомендацій прикладного характеру в контексті активізації інноваційного підприємництва та перетворення його на фактор побудови регіональної конкурентоспроможності.

Основні результати роботи Фіалковського А.Р. містять елементи наукової новизни, зокрема:

– вперше побудовано імітаційну модель системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва в регіоні, під якою розуміється холістичний комплекс інтегрованих, взаємопов'язаних елементів, до яких віднесено інноваційне підприємство як об'єкт управління; регіональну владу як суб'єкт управління; конкурентоспроможність як мету дії системи; механізми та організаційні технології; кібернетичну підсистему з преактивними та інтерактивними типами управління та рішеннями; синергетичну підсистему, яка забезпечує саморозвиток, самоорганізацію та самонавчання системи; синергію як результат взаємодії важелів розвитку інноваційного підприємництва (стор. 181);

– вперше описано алгоритм формування системи підтримки інноваційного підприємництва регіону, який містить етапи креативної філософії, перспективного аналізу, проектування системи, практичної організації, етап функціонування та контролінгу, а також функції:

акселераторну, креативну, формування людського потенціалу інноваційного підприємництва, його кадрової складової (стор. 144-163);

– удосконалено архітектуру механізму підтримки інноваційного підприємства, до складу якого віднесено інституційні, організаційні, політичні, інтегрально-параметричні, маркетингові, інформаційні та контролінгові важелі; їх ефективне функціонування відбувається за принципом 5 «К» (стор. 127-144);

– удосконалено тлумачення категорії інновації, яка являє собою конкурентну перевагу регіону, де вона продукується або застосовується як основне джерело розвитку, об'єкт та інструмент управління, що сприяє досягненню стратегічної мети, джерело додаткових економічних бонусів підприємств регіону та територіальної економіки в цілому, спосіб формування нового суспільства через інститути, культуру, цінності інноваційного розвитку, креативу та вдосконалення (стор. 45);

– розвинуто системний погляд на інноваційне підприємництво, що дозволило виділити бізнес-компоненту, регіональну складову та інноваційну підсистему; до складу останньої віднесено підприємницького актора, портфель новацій з потенціалом перетворення на інновації, інновацію як об'єкт підприємництва, портфель інновацій та інноваційну діяльність як предмет підприємництва (стор. 51-54);

– отримало подальшого розвитку розуміння інноваційного підприємництва з функціонального ракурсу як явища, що забезпечує технологічну, продуктову, ресурсну, ділову та (або) управлінську конвергенцію, яка проявляється через поєднання креативу з господарською практикою, нове комбінування форм та методів ведення бізнесу й управління, злиття інтересів підприємництва та регіону, наслідком чого є перетворення новації в комерційну вигоду і створення стратегічних конкурентних переваг регіонального бізнесу та територіальної економіки (стор. 61-67);

– розвинуто теоретичні аспекти стратегічного управління регіональною

конкурентоспроможністю, що дозволило розглядати контролінг як функціонально-структурний елемент стратегічного адміністрування, який включає інтеграцію аналізу та прогнозування джерел, організаційних форм та результатів інноваційного підприємництва в регіоні для підготовки, імплементації та моніторингу адекватних внутрішнім умовам та зовнішнім викликам преактивних та інтерактивних стратегічних рішень (стор. 67-71);

– отримав подальшого розвитку факторний підхід, згідно якого за наявності управлінських, економічних, політичних та культурних умов інноваційне підприємництво представлено як детермінований або стохастичний чинник, що створює конкурентні переваги, виступаючи, залежно від етапу розвитку регіону, анцедентним, поточним або форвардним фактором і формує такі властивості регіону, які відрізняють його від інших і дають можливість розвиватися більш швидкими темпами (стор. 73-83).

На основі узагальнення результатів дослідження автором зроблено змістовні висновки та розроблено пропозиції, що визначають економічний напрям дисертації, а також мають наукове значення для розвитку регіональної економіки.

4. Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Висновки, розробки та пропозиції дисертаційної роботи Фіалковського А.Р. мають значення для теорії й практики регіональної економіки. Наукова цінність результатів роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-концептуальних засад інноваційного підприємництва та розробленні практичних рекомендацій щодо створення й використання важелів механізму активізації інноваційного підприємництва, орієнтованого на формування стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки.

Практична значущість результатів дисертації полягає у можливості використання діагностики тенденцій та побудови трендів інноваційного підприємництва в Закарпатській області, розрахунку мультиплікатора для

оцінки ефективності інвестицій в інноваційне підприємництво, формування системи підтримки інноваційного підприємництва, моделювання системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва як фактору формування стратегічних конкурентних переваг.

Запропоновані рекомендації прикладного характеру впроваджено в діяльність Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України (довідка про впровадження № 49/1 від 06.07.2021 р.), ТОВ «Аєро ДС» (довідка про впровадження від 27.10.2020 р.) та у навчальному процесі ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (акт впровадження № 147/01-14 від 20.01.2021 р.).

**5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях
та відповідність дисертації чинним вимогам**

Основні положення дисертації, результати досліджень та практичних рекомендацій знайшли повною мірою своє відображення у двадцяти трьох публікаціях, з яких дві – у періодичних наукових виданнях країн, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, дев'ять – у фахових виданнях України, одинадцять публікацій – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій – 6,48 д.а., з яких особисто авторів належить 4,63 д.а.

Ознайомлення з опублікованими працями здобувача надає підставу для підтвердження їх відповідності положенням дисертаційної роботи та “Тимчасового Порядку присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 608).

За структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, встановленим до дисертацій, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертаційна робота складається з анотації,

вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації складає 231 сторінку, з яких основний текст займає 180 сторінок. Кваліфікаційна праця містить 33 рисунки, 15 таблиць, 14 додатків розміщено на 22 сторінках, перелік використаних джерел налічує 210 найменувань на 21 сторінці.

6. Дотримання норм академічної доброчесності

Дисертація Фіалковського А.Р. характеризується як самостійна, авторська наукова праця, що не порушує норм законодавства про захист авторського права. Порушень здобувачем академічної доброчесності не виявлено. Дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

7. Дискусійні положення та зауваження до роботи

Поряд з позитивною оцінкою дисертації, в ній містяться окремі дискусійні положення, основні з яких зводяться до наступного:

1. Категоріально-цільовий базис поняття “конкурентоспроможність” обумовлює дослідження сутності такої важливої категорії ринкової економіки як “конкурентна перевага”. У даному контексті здобувач аналізує лише авторську позицію Олени Миргородської (стор. 28), залишивши поза увагою дослідження конкуренції та конкурентоспроможності представників класичної й неокласичної школи політекономії. Більш глибокий аналіз праць закордонних науковців значною мірою збагатив би представлену дисертаційну роботу в частині дослідження інновації як стратегічної конкурентної переваги регіональної економіки.

2. У тексті дисертації (стор. 92-95; 127) автор наголошує на тому, що одним з важливих чинників гальмування розвитку інноваційного підприємництва в Закарпатській області виступає відсутність системного підходу до активізації інноваційної діяльності на рівні країни.

З такою категоричністю даного твердження важко погодитися,

оскільки у вищевказаному напрямі останніми роками успішно напрацьовуються нормативно-правові акти стратегічного характеру (наприклад, Стратегія розвитку промислового комплексу України, Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року, Стратегія низьковуглецевого розвитку до 2050 року), положення яких містять системні елементи для активізації інноваційної діяльності.

Більше того, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р затверджено Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, положення якої спрямовано на забезпечення системності заходів для розвитку інноваційної діяльності в усіх сферах економіки. Не зрозуміло, чому автор згадує про даний документ лише на початку роботи (стор. 28) та не використовує його положення в розділах 2 та 3 дисертації.

3. Здобувач наводить наступні тези на стор. 135-136 роботи: “Політичні важелі активізації підприємництва у сфері інновацій в Закарпатті мають широке коло застосування, поділяючись на дві групи: *важелі національного рівня*, спрямовані на вид діяльності, економічні, демографічні і інші чинники життєдіяльності країни та регіонів, та *інструменти регіонального рівня*”.

По-перше, викликає дискусію ототожнення понять “важелі” та “інструменти”; по-друге, не зрозуміло, за яким принципом виділяються важелі національного та регіонального рівня: якщо в основі – рівні управління, тоді поза увагою автор залишив місцевий рівень влади (в тому числі важелі, пов’язані з місцевим самоврядуванням).

4. Таблиця 3.1 (стор. 139-140) демонструє рекомендовані завдання та заходи для впровадження важелів механізму активізації інноваційного підприємництва в Закарпатті, серед яких автором рекомендовано “створення громадської ради з формування законодавчих ініціатив вдосконалення інноваційного законодавства та його зв’язку з регіональними особливостями”. Дана пропозиція виглядає сумнівною та недостатньо

обґрунтованою за декількома причинами:

4.1. Відповідно до статті 93 Конституції України право законодавчої ініціативи належить лише Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України. Будь-яка громадська рада при органах державної влади є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, що може лише подавати свої пропозиції в контексті формування та реалізації державної політики;

4.2. З жовтня 2017 року при Кабінеті Міністрів України вже функціонує подібний консультативно-дорадчий орган – це Рада з розвитку інновацій, яка, окрім інших завдань, бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань інноваційної діяльності, у тому числі стратегічних та програмних документів Кабінету Міністрів України. Тож не ясно, навіщо створювати ще один подібний орган;

4.3. У жовтні цього року за ініціативи Міністерства освіти та науки України було підготовлено проект Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності», який зараз знаходиться на розгляді Верховної Ради України. Його положення вже направлено на вдосконалення законодавчого регулювання у сфері інноваційної діяльності та висвітлення регіональних особливостей даного процесу.

5. Пункт 3.2. дисертаційної роботи, що представлено на сторінках 144-163, має назву “Алгоритм формування системи підтримки інноваційного підприємництва в Закарпатській області”, елементи якого висвітлюються за допомогою текстового та графічного представлення впродовж усього пункту, що значно розпорошує увагу та ускладнює розуміння авторської розробки. Представлення конкретного алгоритму формування системи підтримки інноваційного підприємництва в Закарпатській області у вигляді підсумкової блок-схеми, вирішило би це питання та дозволило би глибше зрозуміти наукову новизну даного пункту кваліфікаційної праці.

6. Першим пунктом наукової новизни на стор. 23 дисертаційної роботи визначено побудову імітаційної моделі системи стратегічного управління

розвитком інноваційного підприємництва в регіоні, під якою розуміється холістичний комплекс інтегрованих, взаємопов'язаних, визначених автором елементів.

Підрозділ 3.3 роботи, який розкриває вказаний пункт новизни (стор. 163-182) містить фрагментарні обґрунтування та роз'яснення автора щодо процесу побудови імітаційної моделі, яка в тексті роботи взагалі має іншу назву – “експлікативна модель”. Крім того, підсумковий рисунок 3.11 (стор. 181), що відображує модель системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва Закарпатської області не повністю корелює з пунктом наукової новизни в частині вказаних елементів, а саме рисунок містить блок “суб’єкт управління”, тому за логікою, необхідно вказати й інші структурні елементи даної системи з їх розшифруванням: “об’єкт управління”, “мета дії системи”, “кібернетична підсистема”, “синергетична підсистема”, “результатів взаємодії важелів” та, власне, самі важелі. Натомість рисунок містить такі елементи як “принципи”, “модулі”, “культурне середовище”, “інноваційні кластери”, “біфуркація”, “ентропія”, які не знайшли достатнього обґрунтування в тексті роботи.

До того ж, на стор. 168 роботи автор сам зазначає про такі необхідні якості системи стратегічного управління розвитком інноваційного підприємництва, як цілеспрямованість та гармонійність, проте в підсумковому рисунку 3.11, нажаль, не відображує чітких зв'язків між елементами моделі.

Водночас, вказані дискусійні положення не зменшують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та висвітлених у ній результатів.

8. Загальна оцінка дисертаційної роботи

та її відповідність чинним вимогам

Представлена дисертаційна робота є завершеною кваліфікаційною працею, наукові положення якої логічно пов'язані між собою, а висновки й рекомендації ґрунтуються на результатах авторських досліджень.

Дисертантом отримано нові наукового обґрунтовані та практичні результати, зроблено відповідні висновки, що дозволяє стверджувати про вирішення у роботі поставлених наукових завдань.

За результатами аналізу основних положень, висновків і рекомендацій, вважаю, що дисертаційна робота на тему «Розвиток інноваційного підприємництва як фактору формування стратегічних конкурентних переваг регіональної економіки» за рівнем актуальності дослідження, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, новизни та повноти викладу в опублікованих працях відповідає положенням «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 03.04.2019 р. № 283), «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами), а її автор – Фіалковський Андрій Роальдович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

**доктор економічних наук, старший дослідник,
заступник завідувача відділу проблем
міжрегіонального співробітництва
Державної установи
«Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»**

Ю.С. Рогозян

